

GİRESUN'UN TARİHİ COĞRAFYASI

Historical Geography of Giresun

Dr. Ünsal BEKDEMİR*

Dr. Mustafa ERTÜRK*

Doç. Dr. İbrahim GÜNER*

Özet

Bugünkü Giresun Kenti, Doğu Karadeniz kıyılarında eski bazalt lavlarında oluşmuş küçük bir yarımadaı karaya birleştiren boyun noktası ve yarımadaının iki yanındaki koylar çevresinde kurulmuştur. Ayrıca kent, kıyı kuşağını iç kesimlerdeki Kelkit Vadisi'ne bağlayan yolun başlangıç noktasında bulunmaktadır. Gerek bu coğrafi konumu ve gerekse kale yapımına elverişli bir tepe ile çevresinde liman kurmaya elverişli iki koyun varlığı, kentin, yerleşme tarihi boyunca önemini korumasına neden olmuştur.

Başlangıçta Giresun bir "kale yerleşmesi" olarak kurulmuştur. Kentin ilk çağlardaki adı olan "Kerasus"un bu çevrede bol miktarda yetişen kirazdan geldiği sanılmaktadır. Günümüzdeki Giresun adı da bu adın değişmiş biçimidir. Yerleşme tarihi boyunca çeşitli devletlerin egemenliğinde kalan Giresun XV. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türklerin eline geçmiştir. Kent, eskiden beri fındık üretimi ve ticaretinin başlıca merkezi ve limanı olmuştur. Ancak iç kesimlerle bağlantının zor ve önemsiz olması nedeniyle komşusu Trabzon ve Samsun kadar gelişmemiştir.

Abstract

The city, Giresun is founded by Eastern Black Sea Region, at the meeting point of a small peninsula composed of basalt lava, around bays at both sides of the peninsula. The city is at the starting point of the road connecting coastal line to Kelkit Valley, in the inner part. Both its geographical conditions and the existence of two bays surrounded by hills and suitable for harbours has made the city keep its importance in the history of settlement.

Originally, Giresun was founded as a castle settlement. The name "Kerasus", which dates back to very early ages, is thought to result from cherry growing extensively in the region. The present name "Giresun" is a

* Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı.

changed version of this name. The city, being under the rule of several states, was conquered by Turks in 15.th century. The city is the centre of hazelnut production export harbour for ages. But, because of the difficulty in transport to inner regions, the city could not develop as much as Trabzon and Samsun, its neighbouring cities.

Giriş

Giresun'un da içerisinde yer aldığı Doğu Karadeniz Bölümü'nün en büyük yerleşme merkezleri kıyı şeridinde, daima bir vadinin ağzında ve bu vadiyi izleyerek iç kısımlardan kıyıya inen karayollarının bitiminde bulunurlar. Bu tipteki kıyı kentleri, fonksiyonel etki alanının ekonomik gelişmişlik durumu, nüfus sıklığı ve özellikle de bitiminde bulunduğu vadi yolunun önemi gibi özelliklerine bağlı olarak az yada çok gelişmişlerdir. Gerçekte bu gelişme etmenleriyle ilgili olarak kentlerin nüfus büyüklüğü ve ekonomik önemlerinin yer yer değiştiği görülmektedir. Kıyı kentlerinin hemen hepsinin ilk çağlara kadar inen çok eski birer tarihî vardır ve bunların içerlerinde veya hemen kenarlarında görülen antik kale harabeleri, kıyı kentlerinin bugün rolünü kaybetmiş olan tarihsel çekirdeklerini işaret eder¹.

Giresun kenar dağların güneyini denize bağlayan en kısa, en iyi yollardan biri olan ve tarihî devirlerde iç kesimlerin kıyı ile bağlantı kurduğu önemli kervan yollarından biri durumundaki Giresun-Şebinkarahisar yolunun bitiminin batı tarafında kurulmuştur. Kent kuzeye, denize doğru ilerlemiş, 140-150 m. yükseltide eski bazalt lavlarından oluşmuş küçük bir yarımada'nın çevresinde, özellikle berzah (kıstak) kesiminde yerleşmiştir². Kentin tarihî nüvesi, halen üzerinde sur kalıntıları, kuyular ve Hıristiyanlık dininin yayılma döneminde, kilise olarak kullanıldığı sanılan bir mağaranın bulunduğu yarımada kesimidir³. Kale yapımına elverişli bir tepe ile çevresinde liman kurmaya elverişli iki koyun varlığı, buranın; yerleşme tarihî boyunca her zaman önemini korumasına neden olmuştur⁴.

¹ Erinç, S., 1945, *Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu-Giresun Kesiminde Landşaft Şeritleri*. Türk Coğrafya Dergisi, s: 7-8, İstanbul, s. 126-127.

² Darkot, B., 1988, İslam Ansiklopedisi. Giresun Maddesi. 4. Cilt, M.E.B., İstanbul, s. 789.

³ Erinç, S., 1945, a.g.m., s. 127.

⁴ Erinç, S., 1945, a.g.m., s. 127.

1. İlk ve Orta Çağlarda Giresun

Doğu Karadeniz'in önemli yerlerinden biri olan Giresun, gerek konumu ve gerekse nispeten korunumlu limanı ile eski çağlardan beri oldukça önemli bir yere sahip olmuştur⁵. Başlangıçta bir kale olarak kurulup gelişme gösteren Giresun'un Türkler tarafından fethi öncesi ve sonrası tarihî hakkında bilinenler, sadece tarihî olaylar bakımından değil aynı zamanda kentin fizikî ve sosyal yapısı itibarıyla da yeterli değildir⁶. Kentin adı ve kurulduğu yer konusunda değişik görüşler ileriye sürülmüştür.

Kentin bugünkü adının kaynağı, antik çağın Kerasus'una bağlanmaktadır⁷. Her ne kadar Kerasus'un bugünkü Giresun'un yerinde değil, ona nazaran daha doğuda, bugünkü Vakfikebir'in yerinde, Fol deresi (Kiepert haritasında Kerasun Dere) olduğu yerde kurulmuş olduğu görüşü gerçeğe daha yakın görünüyorsa da, Seylax'a göre, Choerades adını taşıyan ve Pontus kralı Pharnakos tarafından, günümüzdeki Giresun'un yerinde inşa edilerek veya genişletilerek Pharnakeia adını alan kente, çok geçmeden *Kerasus* denilmiştir⁸. Ayrıca hemen yeri gelmişken şunu da belirtmek gerekir ki, XIX. Yüzyılın bazı titiz araştırmacılarınca üç ayrı Kerasus'un varlığı ortaya çıkarılmıştır. Bunlardan biri Sinop'un batısında, ikincisi az önce belirttiğimiz Vakfikebir'in doğusunda (Kireşon), üçüncüsü de bugünkü kentin biraz uzağındaki vadide yer almakta olup Kireşon-Kerasus ihtimali çok zayıftır; Kerasus için Giresun'dan daha uzakta herhangi bir yer aramaya da gerek yoktur⁹.

XIII. yüzyıl İtalyan deniz haritalarında kentin adı *Chirizonda* şeklinde görülmektedir ki, sonradan kullanılan *Kerasounde* (Cera sonte), *Kerasunt* ve benzeri gibi yazılış şekilleri bundan türemiştir¹⁰. Kerasus'un civarda bol miktarda yetişen kirazdan geldiği de rivayet edilir. Romalıların eline geçen Giresun Romalı Lucullus'un hakimiyetinde iken *Kreasus* yani *kiraz* diye isimlendirilmiştir. Çünkü bazı kaynaklarda, kirazın buradan

⁵ Emecen, M.F., 1989, *XV-XVI. Asırlarda Giresun ve Yöresine Dair Bazı Bilgiler*. Ondokuz Mayıs Üniv. Eğitim Fak. Derg., s:4, Samsun, s. 1.

⁶ Emecen, M.F., 1996, *Giresun Tarihinin Bazı Meseleleri. Giresun Tarihi Sempozyumu*, Bildiriler, Giresun Belediyesi Yayınları No:1, İstanbul, s. 19.

⁷ Darkot, B., 1988, a.g.e., İstanbul s. 789.

⁸ Darkot, B., 1988, a.g.e., s. 789. Anthony Breyer-David Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontus*, I, Washington 1985, s. 126; Şemsettin Sami, *Kamusül-Alam*, c. V, İstanbul 1314 (1896), s. 3625, 3935-3936.

⁹ Emecen, M.F., 1996, *Giresun. Diyanet İslam Ansiklopedis*, cilt:14, İstanbul, s. 79.

¹⁰ Darkot, B., 1988, a.g.e., s. 789.

Roma'ya götürüldüğü oradan da Avrupa ve İngiltere'ye yayıldığı belirtilmektedir¹¹. Gerçekten de bugün yörede yabani halde bol miktarda kiraz ağacına rastlamak mümkündür.

Diğer bir kaynağa göre ise Giresun'un adı, yarımadanın denize doğru bir boynuz gibi uzanması nedeniyle eski Yunanca'da *boynuz* anlamına gelen *Kerastan* türetilmiştir. Kaynaklarda adı *Kerasus*, *Kerasous*, *Cerasous*, *Chirizonda*, *Cerasonte*, *Kerassunde* şekillerinde de geçen¹² ve Katip Çelebi (Cihannüma, s.429)'nin *Kiresun* şeklinde yazdığı (başka yerlerde *Kiresun* ve *Keresun*), kent Türk hakimiyeti döneminde bugünkü söylenişi ile Giresun olarak anılmıştır¹³.

Doğu Karadeniz ve dolayısıyla Giresun ile ilgili ilk tarihî bilgiler Yunanlı coğrafyacı ve seyyahların eserlerinde görülmektedir. Giresun, Anadolu'nun, arkeolojik araştırmaya en az konu olmuş kentlerinden biridir. Bu nedenle Giresun'da yazılı tarih öncesi dönemlere ışık tutacak herhangi bir bilgi bulunmamaktadır¹⁴.

Giresun kentinin ilk kuruluş yerini oluşturan kalenin ne zaman kurulduğu ve nasıl bir yerleşmeye sahne olduğu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Hititler döneminde Azzi ülkesinin bu bölgeyi de içine aldığı, MÖ IV-V. yüzyıl Grek kaynaklarında ise Pontus denilen kesimin bir parçası olduğu belirtilir. Kerasus adlı bir yerleşme yerinin veya kalenin, MÖ 670'lerde Karadeniz bölgesinde koloniler oluşturmaya başlayan Miletoslular tarafından kurulduğu ileri sürülür¹⁵. Ünlü tarihçi Plinius *Vaturalis Historia* adlı yapıtında Miletoslular'ın bu bölgede 90 kadar kent kurduklarını yazmakta, ancak bunların çoğunun *emporion* (yükleme-boşaltma iskelesi) olmaktan öteye gidemediğini belirtmektedir. Bununla birlikte, emporionların bir bölümü daha gelişmiş birer ticaret ve balıkçılık merkezi durumuna gelebilmişlerdir. Sonradan büyüyerek önem kazanan bu merkezler arasında Sinope (Sinop), Amisos (Samsun), Kerasos (Giresun), Trapesus (Trabzon) gibi kentler vardı¹⁶.

Kalesi Pontus kralı Farnakos tarafından inşa ve tamir olunan kent, Cenevizlilerin önemli bir ticaret kolonisi haline gelmiş, Trabzon Rum İmparatorluğu zamanında da bu özelliğini sürdürmüştür. Osmanlı

¹¹ P., Miras, Bijiskyan., 1817-1819, Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası (Çeviri: Hrand D. Andreasyon) 1969, İstanbul, s. 37.

¹² Emecen, M.F., 1996, a.g.e., s. 78.

¹³ Darkot, B., 1998, a.g.e, 789.

¹⁴ Yurt Ansiklopedisi, 1982, Giresun Maddesi Cilt:5, İstanbul, s. 3111.

¹⁵ Emecen, M.F., 1996, a.g.e, s. 78.

¹⁶ Sümer, F., 1997, Tirebolu Tarihi. İstanbul s. 1-47.

hakimiyetine girişine kadar sağlam bir kale olarak önemini koruyan, Antik çağda madenleriyle ün yapan ve denizdeki balıklarının bolluğuyla övülen Giresun, nispeten korunaklı limanı ile de Doğu Karadeniz'de birkaç askeri üstten biri olmuştur. İlkçağ yazar ve coğrafyacılarının verdikleri bilgilerden kentin bu özelliklerde olduğu anlaşılmaktadır. Ortaçağa doğru Pontus bölgesinde fındık ticaretiyle ön plana çıkan, iç kesimde yer alan madenleriyle ünlü Şebinkarahisar (Karahisar-ı Şarki) ile de iyi sayılabilecek bir yol bağlantısı olan ve bu yörenin hububatının ve madenlerinin ihraç limanı özelliği kazanan Giresun, Ortaçağda dokuma mamulleri ve şap ihracatıyla dikkat çeken bir kale-kent durumundaydı. Bu dönemde yerleşme, denizden 100 m. kadar bir yükseklikte volkanik kayalar üzerindeki kalenin hemen etrafına ve özellikle doğusuna doğru gelişmeye başlamıştır¹⁷.

VII. ve VIII. yüzyıllarda Giresun'da Bizans'a ait resmi bir ticaret bürosu vardı. Yine Bizans idaresi altında XI. yüzyıldan itibaren bir metropolitik haline gelen kent, Bizans döneminde gösterişsiz bir yer olmakla birlikte kültürel açıdan bir hayli hareketli bir dini merkezdi. Trabzon Rum İmparatorluğu zamanında bölgedeki ikinci merkez durumuna gelen Giresun, civardaki Türkmenler'e karşı imparatorluğun batı ucunda sağlam bir kale durumuna geldi. Schiltberger Karadeniz bölgesindeki kentleri sayarken Samsun ve Trabzon ile birlikte Giresun'un adını da belirtmektedir. Bu da kentin belirli ve bilinen bir merkez olduğu anlamına gelmektedir. Katalan elçisi Clavijo ise 9 Nisan 1404'te gördüğü kentin sahilde yer aldığını ve evlerin denize dönük olduğunu belirtir. Bu açıklamalardan da XIV. yüzyıl sonlarında burada sivil yerleşmenin bulunduğu ve kalenin doğusundaki denize inen yamaçta limana doğru evlerin sıralanmış olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı hakimiyeti döneminde de bu durumunu koruduğu bilinen Giresun, bir kale-şehir ve liman olarak yavaş bir gelişme göstermiştir¹⁸.

2. Osmanlı Döneminde Giresun

Selçuklular zamanında fetih gayesiyle bölgeye yollanan Türk boyları (özellikle Çepniler) tarafından yurt edinilen Doğu Karadeniz hattı içerisinde önemli bir yere sahip olan Giresun, Fatih'in Trabzon'u fethinden (1461) sonra ebediyen Türk ülkesi olmak üzere Osmanlı topraklarına katıldı.

¹⁷ Emecen, M.F., 1996, DİA, s. 80.

¹⁸ Emecen, M.F., 1996, DİA, s. 80.

Bu tarihten sonra oluşturulan *Çepni Hükümeti*'nin merkezi yapılan Giresun, Trabzon Sancağı'na bağlandı¹⁹.

Giresun'un bir Türk-İslam kenti haline gelişi XV. Yüzyılın sonlarından itibaren başlamıştır. Bunda bölgede idarecilik yapmakta olan Yavuz Sultan Selim'in oldukça büyük bir rolü olmuştur. Yavuz burada bir cami yaptırdığı gibi sivil iskanı da desteklemiş, böylece fizikî gelişme hızlanmaya başlamıştır. Denilebilir ki, Giresun'un bir kent haline gelmesinin gerçek kurucusu Yavuz Sultan Selim'dir²⁰.

Giresun, Osmanlılar zamanında günden güne gelişmiş ve Karadeniz'in önemli ticarî limanlarından biri haline gelmiştir. Bunda da Giresun'u İç Anadolu'ya bağlayan yolların önemli rolü olmuştur. Diğer taraftan Giresun'da bu dönem boyunca zaman zaman bazı önemli olaylarla karşı karşıya kalmıştır. XVI. yüzyılın sonlarına doğru görülen eşkıyalık hareketleri Giresun ve çevresini de etkisi altına almıştır. Bu yüzyılın başlarında Giresun'un Çepniler'le meskun dağ köylerinin bir kısım halkı Safevi propagandasının etkisiyle İran'a kaçmıştır. Buna yüzyılın son çeyreğinde Pazarsuyu kazasında toplanan otuz kadar medreselinin kentte yaptığı eşkıyalık faaliyetleriyle, XVII. yüzyılın başlarında Celali gruplarının çıkardığı isyanlar da eklenebilir. Aynı zamanda 1634 yılında Giresun'un Kazakların yağmasına sahne olduğu ve XIX. yüzyılın ilk çeyreğindeki Tuzcuoğulları isyanından Karadeniz bölgesi ile birlikte Giresun'un da etkilendiği bilinmektedir²¹.

Giresun 1486'ya doğru yerleşmenin kale içinde ve hemen civarında olduğu askeri vashın ön plana çıktığı bir kent özelliği gösteriyordu. XVI. yüzyılda şehir halkı denizcilik yanında çevredeki bahçelerde ziraatle meşguldü. Vergi gelirleri arasında yer alan ve ekonomik olarak önemli sayılabilecek bir değer taşıdığı anlaşılan başlıca ürünler meyve, ceviz, hububat, soğan-sarımsak, kendir, nar ve üzümdü. Darı ve fındığın ekonomik bir değer kazanması, özellikle bu sonucu ürünün vergi gelirleri arasında yer alması 1580'lerde oldu²².

XVII. yüzyılda Giresun'un fizikî ve sosyal yapısı hakkında fazla bilgi yoktur. Katip çelebi Cihannüma'sının orijinal nüshasında Giresun'dan bahsetmektedir. Evliya Çelebi ise burası hakkında, çarşı içinde camileri,

¹⁹ Bostan., M.H., 1993, XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat, Marmara Üniv. Türkiyat Enst. (Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul, s. 204-209,261-266.

²⁰ Emecen, M.F., 1989, a.g.m., s. 23.

²¹ Emecen, M.F., 1996, DİA, cilt: 14, s. 79-80.

²² Bostan, H., 1993, a.g.tez, s.261-266.

mescidi, han, hamam ve pazarı bulunan, çok büyük olmayan bir kasaba olarak tanıtır. Kasım 1682 tarihli bir avarız tahrir defterine göre kentte beşi müslümanlara, biri hıristiyanlara ait olmak üzere altı mahalle vardı²³.

XVIII. yüzyılda kentin ticarî açıdan geliştiği belirtilmektedir. 1701'de Giresun'u gören Tournefort kent hakkında yeterli bilgi vermez, ancak nispeten büyük bir liman kenti olduğunu belirtmektedir²⁴.

XIX. yüzyılın başında Giresun'dan geçen Trabzonlu Bıjışkyan, burada iki liman olduğunu belirtiyor; Doğudaki Demirkapı, batıdaki Lonca Limanı olup, her ikisinin de kışın emniyetli yerler olmadığını ve kentte bir kısmı dükkân olan 1 000 kadar evin bulunduğunu yazar²⁵.

Kent XIX. yüzyılın sonlarına doğru önemli bir liman haline geldi; çevrede yetiştirilen fındık, mısır ve fasulye gibi ürünlerin dış bölgelere gönderildiği bir merkez özelliği kazandı. Bu özelliğinden dolayı kentte ticaret acenteleri kurulmuş olup, 1893'te haftada beş altı vapur limana uğramaktaydı²⁶.

Kentin bu dönemde çevrede yetiştirilen ürünlerin dışarıya gönderildiği önemli bir liman durumuna gelmesi ve buna bağlı olarak da ticaretin gelişmesi, Giresun'un fizikî görünüşünde büyük değişiklikler meydana getirdiği gibi nüfusunun da artmasında etkili olmuştur. Nitekim 1515'li yıllarda 1500 ve 1583'lü yıllarda 2 800 kadar olan kent nüfusu²⁷, Osmanlı Devleti'nin ilk nüfus sayımı yapıldığı 1831 yılında ise 8 735 kadar müslüman nüfusa sahip olduğu tespit edilmiştir²⁸. 1870-1874 yılları arasında Trabzon vilayeti tarafından neşredilen beş salnamede de Giresun'da 2 296 hane ve toplam 8 637 erkek nüfusa sahip olduğu belirtilmektedir²⁹. Ayrıca 1869-1880 döneminde 9 400-9 800 dolayında belirtilen kentin nüfusu, 1890'larda Giresun hakkında bilgi veren Cuinet tarafından 4 388'i müslüman, 4 906'sı Rum ve 936'sı Ermeni olmak üzere toplam 10 230 olarak belirtilmektedir³⁰. Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Giresun'un bu tarihten nüfusunun 10 000'i geçtiği anlaşılmaktadır.

²³ Emecen, M.F., 1996, DİA, s. 82.

²⁴ Emecen, M.F., 1996 DİA, s.82

²⁵ P.Minas, Bıjışyan, 1817-1819, a.g.e., s.37-38.

²⁶ Emecen, M.F., 1996, DİA, s. 82.

²⁷ Emecen, M.F., 1989, a.g.m., s. 159.

²⁸ Karaman, O., 1999., Giresun Kazası (1850-1900), Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Tarih Anabilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi). Erzurum, s. 121.

²⁹ Karaman, O., 1999, a.g.tez, s. 121.

³⁰ Vital Cuinet, 1892, La Turquie d'Assie I, Paris, s. 76-77.

Kagir evleri bulunan ve etrafı fındık bahçeleriyle çevrili olarak tasvir edilen XX. yüzyıl başlarındaki Giresun, özellikle iç kesimlerle limanı arasındaki nispeten iyi sayılabilecek yol bağlantısı nedeniyle³¹ oldukça hareketli sayılabilecek bir alış verişe sahne olmaktadır. Bakırcılık yanında kilim, aba, şal, peşkir, tire gibi dokumalar önemli bir ekonomik değere sahipti. Bu ticarî aktivitenin bir sonucu olarak kentin XIX. yüzyılın sonlarından itibaren fizikî görünüşünde de büyük değişiklikler meydana gelmiştir. 1870'te 9 han, 230 dükkân, 42 mağaza, 4 boyahane, 2 basmahane varken 1871'de 1 gümrük, 1 telgrafhane, 10 han, 84 mağaza, 224 dükkân, 1 hükümet konağı ve 968 hane; 1880'lerde 22 han, 382 dükkân bulunduğu belirtilmektedir³². Cuinet ise 15 han 464 dükkân olduğundan söz eder. Ayrıca 8 cami, 4 mescit, 5 Rum, 1 Ermeni Kilisesi, 2 medrese, altısı müslümanlara, ikisi Rumlara ait 8 mektep, 1 rüştiye, 3 hamam, 17 fırın vardı³³.

Giresun'un Birinci Dünya Savaşı'ndan önce nüfusu 16 000'den fazla olup bunun 8000'i Türk, 7 500'ü Rum, 1 000 kadarında da Ermeni olduğu belirtilmektedir. Giresun'un Rum nüfusu Kurtuluş Savaşı'nı takiben Yunanistan Türkleri ile mübadele edilmiştir³⁴.

Sonuç olarak, ilk olarak savunma ve korunma amacına yönelik bir kale olarak önem kazanan Giresun, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu özelliğini kaybederek, nüfusun, ekonomik canlılığın arttığı, yöreye has zirai ürünlerin ekonomik bakımından giderek değer kazanmaya başladığı, Doğu Karadeniz sahilinin önemli liman kentlerinden biri durumuna gelmiştir³⁵ (Fotoğraf 1).

Nitekim, Giresun Limanı'nın 1 800'lü yıllarda şap madeninin nakledildiği önemli bir liman olduğu tespit edilmiştir³⁶. İzleyen yıllarda limanın önemi daha da artarak kent, çevrede yetişen ürünlerin dış bölgelere ulaştırıldığı bir merkez özelliği kazanmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Limanı'ndan direkt olarak fındık ihracatının da yapıldığı bilinmektedir. Bu ticareti genelde, Osmanlı vatandaşı olan gayri müslimler yapmışlardır. Zaten bundan sonraki yıllarda Giresun fındık tarımı ve buna bağlı olarak da fındık ticareti ile ön plana çıkmıştır. Bunda da yabancı ülkelerden gelen talep baş rolü oynamıştır. Yılda 2 ile 3 milyon kilo kadar

³¹ Trabzon Vilayeti Salnamesi, 1320 (1902) Trabzon s. 177-178.

³² Şemsettin Sami, 1896, a.g.e., s. 3935-3936.

³³ Vital Cuinet, 1892, a.g.e., s.71.

³⁴ Darkot, B., 1988, a.g.e., s. 790.

³⁵ Emecen, M.F., 1989, a.g.m., s. 16.

³⁶ Karaman, O., 1999, a.g.tez, s. 127.

ihraç edilen fındık, Giresun'daki sosyo-ekonomik hayatın başlıca düzenleyicisi durumunda idi³⁷.

XVI. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyılın ortaları kadar, uzun bir zaman zarfında, Trabzon eyaletine bağlı bir kaza olan Giresun, 1875'ten 1878'e kadar kısa bir süre Karahisar-ı Şarkî sancağına bağlanmış, ancak 1879'da tekrar Trabzon Merkez Sancağına dahil edilmiştir. Giresun 4 Aralık 1920'de Tirebolu, Görele kazaları ve Karahisar-ı Şarkî'nin Kırık nahiyesinin katılması ile müstakil sancak haline getirilmiştir³⁸. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra il yönetim birimi olduğunda, Merkez, Tirebolu ve Görele ilçeleri ile bunlara bağlı Bulancak, Keşap ve Espiye bucaklarından ibaretti. 1933 yılında Şebinkarahisar ilinin kaldırılması sonucunda, Şebinkarahisar ve Alucra'nın Giresun'a bağlanması, il topraklarının güneye doğru genişleyerek tarihî sınırlarını aşmasına neden olmuştur.

Fotoğraf 1. 1900'lü Yılların Başında Giresun.

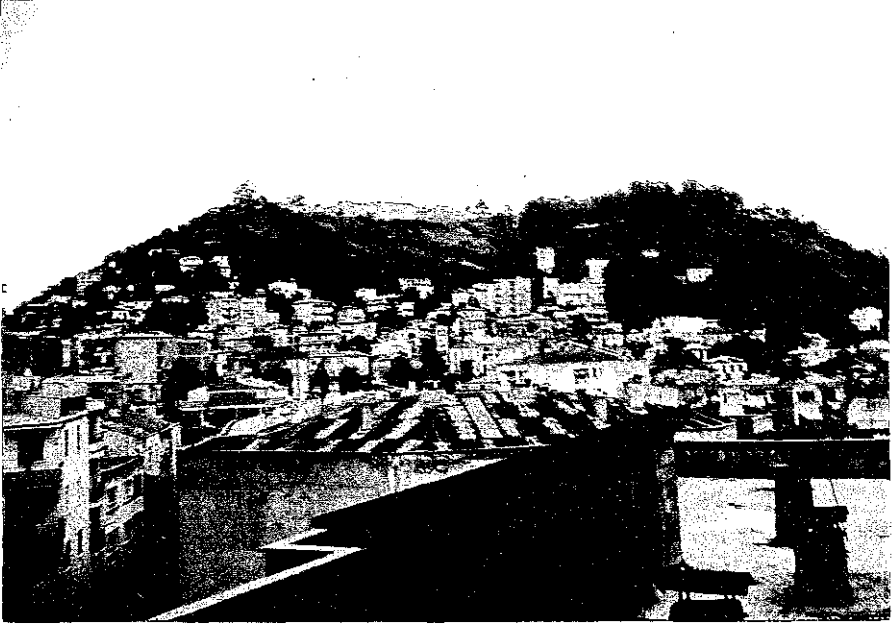
3. Cumhuriyet Döneminde Giresun

Cumhuriyet dönemi ile birlikte 1923 yılında il olan Giresun, bu tarihten itibaren bir kentleşme ve fonksiyonlaşma süreci içerisine girmiştir.

³⁷ Şemsettin Sami, 1896, a.g.e., s. 3935-3936.

³⁸ Bostan, M.H., 1996, Giresun Kazasının İdarî Taksimatı ve Nüfusu, Giresun Tarihi Sempozyumu, Bildiriler Giresun Bel. Kültür Yay. No:1, İstanbul, s. 125-126.

Ancak bu hemen hemen tüm Türkiye’de olduğu gibi oldukça yavaş gelişmiştir. Kentin ilk yerleşimi kale ve çevresinde olmuştur. Kale Mahallesi, Sultan Selim Mahallesi, Kapu Mahallesi ve Hacı Hüseyin Mahalleleri kentin ilk çekirdeğini oluşturmaktadır. Bu mahalle sınırları içerisinde kalan kale eteklerindeki mevcut yerleşme halen tarihî dokusunu ve niteliğini evleri ve sokakları ile sürdürmektedir. Giresun bu eski yerleşim alanı, topoğrafik olarak bir semere benzeyen yapının doğusunda ve batısında yer almaktadır. Bu topoğrafik yapı, kenti doğu yaka ve batı yaka olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bu semerin denize yakın ve kuzeydeki en yüksek konumda ise tarihî kale yer almaktadır. Kentin bu eski iki yerleşim alanı tarihî bir ulaşım aksı olan Gazi Caddesi ve Sokakbaşı Caddesi ile bu semerin üzerinden geçerek birbirine bağlanmaktaydı. Doğu yakasında, eski konut yerleşimi kalenin eteklerine, kuzey ve kuzeybatı hakim sert rüzgârlarından korunarak yerleşmiştir (Fotoğraf .2). Bu konum da yer alan kentsel sit alanının ilk yerleşim dokusu, bahçe içerisinde iki katlı evler şeklindedir.

Fotoğraf 2. Kentin İlk Kuruluş Yerini Oluşturan Giresun Kalesinden ve Modern Binalar Arasında Nispeten Tarihî Dokusunu Koruyan Evlerin Bulunduğu Kalenin Doğu Kesiminden Bir Görünüş.

Giresun’da 1933 yılından sonra Nizamiye ve Şeyhkeramet’in mahalleriyle Çınarlar, Gemiler Çekeği, Hacısiyam, Hacı Miktad, Çıtlakkale

ve Osmaniye gibi mahalleler gelişmeye başlamış olup, 1940'larda kentteki mahalle sayısı on ikiyi bulmuştu³⁹. Kentin 1950'ye kadar ve daha sonra 1950-1970 yılları arasında, bu tarihî kesimin çevresinde bir şerit halinde ve tümü yarımada korunabilecek şekilde yerleşme alanları gelişmiştir. Bugün bu mahaller gelişimlerini tamamlamış durumdadır.

Türkiye özellikle 1950'lerden itibaren hızlı bir sanayileşme içerisine girmiştir. Sanayi faaliyetlerinin genellikle kent yerleşmelerinde ya da yakınlarındaki kırsal sahalarda kurulmaları, buna karşılık kırlarda nüfusun hızla artmasının daha da belirli hale getirdiği toprak azlığı, kır nüfusunun kentlere göç etmelerine neden olmaktadır⁴⁰. Dolayısıyla da bu tarihlerden itibaren Giresun'da da az da olsa gelişmeye başlayan sanayileşme faaliyetleri, nüfus artış miktarının hız kazanması ve kentsel nüfus miktarının 1950'lerden sonra yükselmeye başlaması, kentsel gelişmeyi sağlayan en önemli etkenler olmuştur.

Gerçekten de 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında 11 888 kadar olan kent nüfusu, 1950'li yıllara kadar çok az artmış, hatta çeşitli nedenlerle azalışlar dahi göstermiştir (1935'te 15 131, 1940'ta 16 273, 1945'te 12 431 ve 1950'de 12 507). 1950'den sonra yöreyi kalkınmaya yönelik yatırımlar sonucunda kentte sanayi ve ticaret sektöründe önemli bir canlanma görülmüş ve nüfus bu gelişmelere paralel olarak sürekli bir artış eğilimine girmiştir (1960'te 19 902, 1970'te 32 522, 1980'de 45 690, 1990'da 67 604 ve 1997'de 74 868).

Giresun kentinin 1950'den sonraki gelişmesini belirleyen en önemli etkenlerden birisi, hiç şüphesiz limanın yapılmış olmasıdır. Limanın 1959 yılında işletmeye açılması, kısmen de olsa iş ve ticaret yerlerinin liman tarafına kaymasına neden olmuş, bu da kentin batı yönünde gelişmesini sağlamıştır.

Kentin 1964'te yapılan imar planı ile sahil karayolu kesinlik kazanmıştır. Daha önceleri kentin içinden geçen karayolunun sahilden geçirilmesi ile kıyı boyunca çizgisel bir gelişme olmuş, çok katlı binalarla yerleşim alanları sahile kaymaya başlamıştır.

Giresun, 1970'lerden günümüze kadar gelişimini hem doğu yönünde, hem de batı yönünde sürdürmüştür. Kentin doğudaki gelişimin etkileyen en önemli faktör, 1967'de Aksu deresinin kenarında kurulan Seka-

³⁹ Giresun Belediyesi, 1998, Giresun Revizyon ve İlave İmar Planı Açıklamalı Raporu, Giresun, s. 105.

⁴⁰ Tilmertekin, E., 1973, Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsiz Fonksiyonlar. İst. Üniv. Yay. No: 1840, Coğr.Enst. Yay. No:72, İstanbul, s.3.

Aksu Kağıt Fabrikası'dır. Bağacık deresinin hemen yanında büyük sanayi sitesinin kurulması ve aynı zamanda Giresun Organize Sanayi Bölgesi'nin de sahilden 3 km. uzaklıkta Bağacık mevkiine yapılmakta olması, kentin günümüzde doğu yönünde gelişmesini sağlayan diğer önemli etmenler olmuştur.

Kentin batıdaki gelişimini ise Fiskobirlik Entegre Tesisleri ve kamu binalarının yer alışı yönlendirmiştir. Bu binalar batıya gidildikçe sırasıyla, stadyum, Vileyet, Orman İşletme Müdürlüğü, Ziraat Müdürlüğü, Karayolları, Süt Fabrikası, Otogar, Hastahane, Cezaevi, Y.S.E., Tekel Müdürlüğü ve Fiskobirlik Tesisleri'dir.

Giresun eski yerleşim yerinde, idarî ve ticarî konutların oluşturduğu tek merkez çevresinde gelişen bir kent yapısındaydı. Aksu'nun Giresun'a bağlanması, burada yer alan Seka Kağıt Fabrikası, önemli işçi ve personel kapasitesiyle çevresinde bir etki alanı oluşturmuştur. Yine 1981'de faaliyete geçen Fiskobirlik Entegre Tesisleri'nin hizmete açılması ile çevresinde daha geniş bir etki alanı oluşturmuştur. Bu tesisin yanında küçük sanatlar ünitesinin oluşması ile burasının etki alanı daha da artmıştır.

Kentin bugünkü merkezine göre biri batıda, diğeri doğuda, kentin iki ucunda oluşan bu etki alanları, Giresun'u sahil yolu boyunca çizgisel bir yerleşme ve gelişme biçimine zorlamaktadır. Bu zorlama, arazinin doğal yapısı, sahildeki çok az düzlük alanlardan sonra arazinin birden çok eğimli bir şekilde yükselmesi ile de ilgilidir.

Yerleşmeye uygun olmayan arazi ve denize dik inen derelerin derin vadilerinin oluşturduğu eşiklerin yanı sıra, merkezler arasında daha önce oluşan konut dışı kullanım alanları, bu çizgisel yerleşmeler arasında kopukluklara neden olmaktadır. Bu da merkezlerin etki alanlarının sınırlı bir düzeyde olmasına yol açmaktadır.

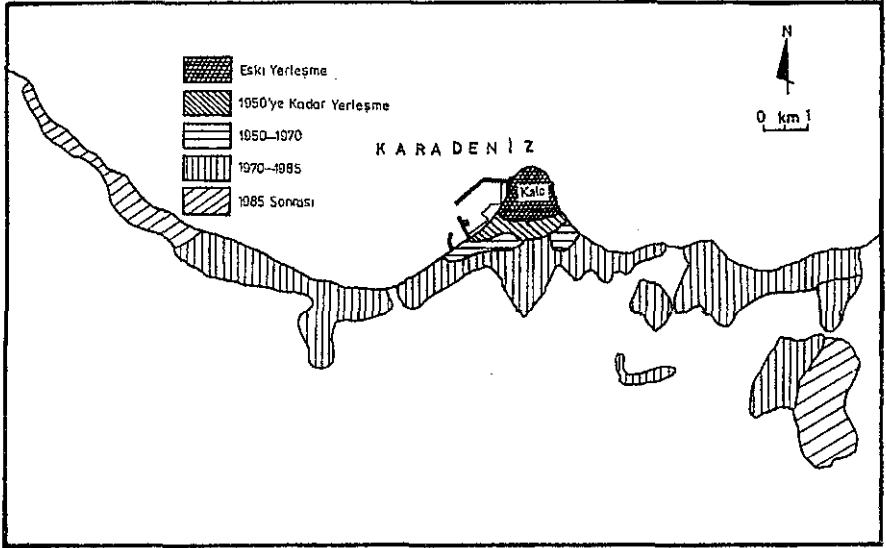
Giresun kentinin eski kıyı boyunca batıda Çıtlakkale, doğuda Gemiler Çekeği mahallerine kadar etkisini gösterebilmektedir. Fiskobirlik Entegre tesislerinin Teyyaradüzü mahallesinde, Seka Kağıt Fabrikasının ise Aksu mahallesinde etki alanı oluşturabilmiştir. Bunların arasında, Entegrenin yanında küçük sanatlar grubu, Sunta Fabrikası, Gemiler Çekeği'ndeki sanayi sitesi, stadyum ve Çıtlakkale'de yapımı sürmekte olan hükümet konağı ve buradaki resmi kuruluşlar kentin gelişimine etki eden noktalar. Ancak, çevrelerinde gelişime uygun alan olmamasından dolayı, alt merkez oluşumunu zorlamaktadır. Ayrıca kentin gelişme yükünü etkileyecek Organize Sanayi ve Erikliman'a taşınan Giresun Eğitim Fakültesi ve kurulması düşünülen üniversite kentin gelişimini etkileyecek niteliktedir (Harita 1, Fotoğraf 3).

Giresun'un batı gelişme aksı kentsel gelişim açısından, kentin doğu ve güneydeki alanlarına göre topoğrafik açıdan çok daha elverişli düzlüklerden oluşmaktadır. Kıyıdaki bu düzlük alandan önce eski yol ve daha sonra ise sahil karayolu geçmiştir. Bu yüzden kentsel gelişim alanları kıyıda, batıdaki elverişli düz alanların aksine, daha engebeli alanlardan oluşmaktadır (Fotoğraf 4). Ancak, bu kesim de kıyıdan güneye iç kesimlere doğru gidildikçe, parçalı olarak daha az eğimsiz alanlara rastlamak mümkündür. Bu nedenle Gedikkaya ve Adatepe yükseltileri çevresindeki alanlar ile Boğacık ve Aksu vadilerindeki taban alanları günümüzde kentsel gelişimin görüldüğü ve muhtemelen de gelişeceği alanlardır.

Kentsel yerleşim alanının doğu-batı doğrultusunda sahil karayolu boyunca gelişmesinin yanı sıra, güney kesiminde bulunan yakın köy yerleşmelerine giden yol boylarında da kentsel gelişim yayılmaya başlamıştır. Uygun olan düzlüklerde, fındık bahçeleri içinde yola yakın kesimlerde yapılaşmalar meydana gelmiştir. Bu yerleşim yerleri yol güzergâhları boyunca parçalı olup, birbirleri arasında da herhangi bir bağlantı pek söz konusu değildir.

Fotoğraf 3. Günümüzde Daha Çok Batı Yöntünde Gelişme Gösteren Giresun Kentinin Bu Kesiminden Bir Görüntü.

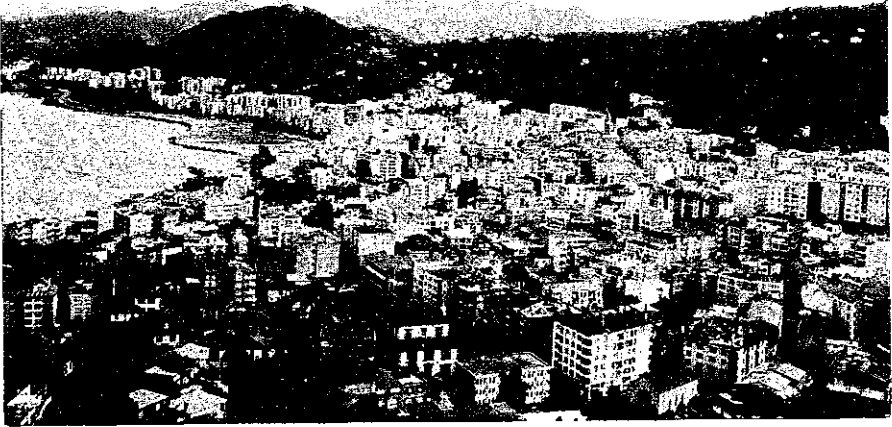

Harita 1. Giresun Kentinin Yatay Gelişimi .

Özellikle kentin imar planlı alanlarında arazi fiyatlarının yüksek olması bu alanlara talebi arttırmakta, ayrıca tarımsal ürünün gözetilmesi için de bahçenin bir köşesinde yerleşim talebi de yapılaşmaya etken olmaktadır. Kentsel yerleşim alanındaki bu gelişme, kent merkezine en fazla iki km. uzaklıkta olup köy yolları ile kentsel merkeze iyi bir şekilde bağlanmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Giresun'un kentsel gelişimi, kıyıya paralel karayolu boyunca uzanan doğrusal bir makroformdadır. Ancak, akarsuların oluşturduğu vadilerin taban alanlarındaki düzlüklerle kıyıdan uzaklaşmıştır. Güneye uzanan köy yolları boyunca, fındık bahçelerinin denize bakan tarafında ve eski kırsal yerleşim alanlarında parçalı ve kırsal tipte kentsel gelişiminin de planlamada dikkate alınması gerekmektedir. Gelişimin olduğu alanlarda imar planı bulunmamaktadır. Kentsel yerleşim alanında planı olan ve arsa durumuna gelmiş alanlarda arazi fiyatlarının artması nedeniyle, plansız gelişme alanında arazi fiyatları, bununla bağlantılı olarak ucuz kalmıştır. Bu da bu yayılma bölgesini, kentsel gelişme baskısı altına almaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz nedenler, kentin doğu-batı doğrultusunda, kısmen de güneye doğru yatay bir şekilde yayılması sonucunda, çevredeki köylerin kentsel yerleşme sınırlarına katılmaları ile mahalle sayılarında da artış olmuştur. 1962 yılında Alınca Köyünden kısmen bölünen Teyyaredüzü Mahallesi, 1962 yılında Kayadibi köyünün kente yakın bölümü ayrılarak

Samanlık Kıranı, 1963'de Kayadibi köyünün bir kısmı Samanlık Kıranı ve Kayadibi mahallesi olarak ayrılmıştır. 1963 yılında Seldeğirmeni mahallesi (kısmen harita dışı) ve bundan bölünerek Kavaklar Mahallesi, Boztekke Köyü, Boztekke Mahallesi ve Gedikkaya Mahallesi oluştu. 1972 yılında, Çaykara Köyünün bir kısmı Aksu Mahallesi olarak Belediye sınırlarına alınmış ve Fevzi Çakmak Mahallesi ile günümüzde Giresun'daki mahalle sayısı 21'e yükselmiştir⁴¹.

Fotoğraf 4. Giresun'un Doğudaki Gelişim Alanından Bir Görüntü.

Konut ve yerleşme yönünden seyrek de olsa, plan ve harita dışında kalan alanlar kente kırsal nüfus taşımaktadır.

Bugün Giresun kenti doğu ve özellikle de batı doğrultusunda çok katlı binaları, villaları, lokantaları ve dinlenme tesisleriyle sahil karayolu boyunca hızlı bir şekilde gelişimini sürdürmektedir.

⁴¹ Giresun Belediyesi, 1998, a.g.r., s. 26-28.

Sonuç

Başlangıçta Giresun bir kale yerleşmesi olarak kurulup gelişmiştir. Kale yapımına elverişli bir tepe ile çevresinde liman kurmaya elverişli iki koyu varlığı, buranın yerleşme tarihi boyunca her zaman önemini korumasına neden olmuştur. Bunda rol oynayan bir diğer neden, kentin, iç kesimlerdeki Şebinkarahisar ve Kelkit Vadisini Doğu Karadeniz kıyılarına bağlayan doğal yol güzergâhının denize ulaştığı bir konumda yer almasıdır.

Giresun'un Miletoslular tarafından bir ticaret kolonisi olarak kurulduğu sanılmaktadır. Kentin ilk adı "Kerasos"tur. Giresun daha sonra sırasıyla Perslerin, Makedonya Krallığı'nın ve Pontus Krallığı'nın topraklarına katılmıştır. Günümüze yıkıntıları kalan kale, Pontus kralı Pharnakes I döneminde yapılmış olup bu kaleden dolayı kent kısa bir süre "Phannekeia" adıyla anılmıştır. Kent Romalıların eline geçince yeniden Kerasos'un Latince biçimi olan "Kerasus" adıyla anılmaya başlanmıştır. Rivayete göre, kentin bulunduğu bölgeye özgü bir meyve olan kiraz, Roma komutanı Lucullus tarafından Roma'ya götürülmüş ve az çok bütün dillerde birbirine benzeyen "kiraz" sözcüğü "Kerasus"tan türemiştir. Kentin günümüzdeki adı da bu adın değişmiş biçimidir. Daha sonra Doğu Roma'nın (Bizans) ve Trabzon Rum İmparatorluğu'nun egemenliğine giren kent, 1461'de Osmanlı topraklarına katılmıştır. Giresun, Osmanlılar döneminde gündün güne gelişmiş ve Karadeniz'in önemli ticarî limanlarından biri haline gelmiştir.

Bugünkü Giresun kenti, Karadeniz kıyı kentlerinin çoğu gibi, iç kesimlerden (Şebinkarahisar ve Kelkit Vadisi) gelen bir yolun denize ulaştığı yerde kurulmuştur. Tarihî nüvesi kıyıya dar bir kıstakla bağlı kayalık küçük bir yarımada ile kıstak üzerinde yer alan kent, zamanla yarımadanın iki yanındaki koylara ve gerideki yamaçlara doğru gelişmiştir. Kent, eskiden beri fındık üretimi ve ticaretinin başlıca merkezi ve önemli bir limanı olmuştur. Ancak iç kesimlerle bağlantısının zor ve önemsiz olması nedeniyle komşusu Trabzon ve Samsun kadar büyümemiştir. Öte yandan, kıyının hemen gerisinden itibaren yükselen tepelik alanların oldukça eğimli yamaçlarının bu yönde yerleşmenin gelişmesine engel teşkil etmesi nedeniyle kent daha çok kıyı boyunca gelişmiş ve sonuçta kentin yerleşim planı şekil itibarıyla ince uzun bir görünüm almıştır.

Kaynaklar

- ANTHONY BREYER-DAVID WINFIELD, 1985, The Byzantine Monuments and Topography of the Pontus, I, Washington.
- BOSTAN, M.H., 1996, Giresun Kazasının İdarî Taksimatı ve Nüfusu, Giresun Tarihi Sempozyumu, Bildiriler Giresun Bel. Kültür Yay. No:1, İstanbul.
- BOSTAN., M.H., 1993, XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat, Marmara Üniv. Türkiyat Enst. (Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul.
- DARKOT, B., 1988, İslam Ansiklopedisi. Giresun Maddesi, 4. Cilt Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- EMECEN, M.F., 1989, *XV-XVI. Asırlarda Giresun ve Yöresine Dair Bazı Bilgiler*. Ondokuz Mayıs Üniv. Eğitim Fak. Derg., s:4, Samsun.
- EMECEN, M.F., 1996, *Giresun Tarihinin Bazı Meseleleri. Giresun Tarihi Sempozyumu*, Bildiriler, Giresun Belediyesi Yayınları No:1, İstanbul.
- EMECEN, M.F., 1996, Giresun.. Diyanet İslam Ansiklopedisi, cilt:14, İstanbul.
- ERİNÇ, S., 1945, *Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu-Giresun Kesiminde Landşaft Şeritleri*. Türk Coğrafya Dergisi, s: 7-8, İstanbul.
- GİRESUN BELEDİYESİ, 1998, Giresun Revizyon ve İlave İmar Planı Açıklamalı Raporu, Giresun.
- KARAMAN, O., 1999., Giresun Kazası (1850-1900), Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Tarih Anabilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi). Erzurum.
- P., MIRAS, BİJİSKYAN., 1817-1819, Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası (Çeviri: Hrand D. Andreason) 1969, İstanbul.
- SÜMER, F., 1997, Tirebolu Tarihi. İstanbul.
- ŞEMSETTİN SAMİ, 1314 (1896), Kamusül-Âlam, c. V, İstanbul.
- TRABZON VİLAYETİ SALNAMESİ, 1320 (1902) Trabzon.
- TÜMERTEKİN, E., 1973, Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar. İst. Üniv. Yay. No: 1840, Coğr.Enst. Yay. No:72, İstanbul.
- VİTAL CUÏNET, 1892, La Turquie d'Assie I, Paris.
- YURT ANSİKLOPEDİSİ, 1982, Giresun Maddesi Cilt:5, İstanbul.